

Rozdział 1

Klasyczny język japoński – wprowadzenie

Klasyczny język japoński • Przykłady użycia klasycznego języka japońskiego we współczesnej japońszczyźnie • Style prozy w języku klasycznym • Różnice pomiędzy współczesnym a klasycznym językiem japońskim • Klasyfikacja części mowy w języku japońskim. Składnia klasycznego języka japońskiego • System ortograficzny klasycznego języka japońskiego • Pieśń *Iroha* • Zasady odczytywania wyrazów zapisanych klasycznym systemem ortograficznym • Wyjściowe postaci *kei* w koniugacji wyrazów z grupy *yōgen*.

1.1. Klasyczny język japoński

Klasyczny język japoński należy dzisiaj do języków martwych, w użyciu pozostawał bowiem prawdopodobnie od III wieku n.e.¹ aż do I połowy XIX wieku. We współczesnej japońszczyźnie (*kōgo*, 口語) określany jest mianem *bungo* 文語, czyli dosł. ‘języka literackiego’². Zarówno pod względem leksykalnym, morfologicznym, jak i fonetycznym, klasyczny język japoński jest dosyć niejednorodny, ponieważ kształtował się i podlegał zmianom na przestrzeni kolejnych epok historycznych. Długą historię jego rozwoju można podzielić na kilka okresów:

■ Język starożytny

Język starożytny, *kodaigo* 古代語, ukształtował się w okresach Nara 奈良 (VIII w.) i Heian 平安 (VIII–XII w.). Z czasów wczesnostarożytnych zachowało się niewiele tekstów pisanych pozwalających odtworzyć ówczesny język. Do najważniejszych należą: antologia poezji *Man’yōshū* 万葉集 (Dziesięć tysięcy liści, 759), *Kojiki*, czyli księga dawnych wydarzeń (Kojiki 古事記, 712) i *Nihonshoki* 日本書紀 (Kronika japońska, 720) oraz zbiory *Fudoki* 風土記 (Opisy ziem, VIII w.). Antologia *Man’yōshū*, w odróżnieniu od dzieł napisanych prozą, pozwala odtworzyć ówczesny język liryczny. Dzieło napisane zostało jednym z najstarszych japońskich systemów pisma, a mianowicie *man’yōganā* 万葉仮名, w którym ideogramy chińskie używane były w dwóch funkcjach – fonetycznej i logograficznej. W wyniku uproszczenia zapisu ideogramów powstał alfabet sylabiczny *kana moji* 仮名文字 (litery *kana*), którym zaczęto zapisywać teksty literackie w języku japońskim.

W warstwie słotwórczej większość ówczesnych słów zbudowana była z jednej, dwóch lub trzech sylab i wykazywała duże urozmaicenie homonimiczne, charakteryzujące się identycznym brzmieniem, a odmiennym zapisem i znaczeniem.

¹ Najstarsze zapiski na temat języka japońskiego pochodzą z III wieku, ale dotyczą pojedynczych słów. Dopiero w VII wieku pojawiają się dłuższe teksty napisane w języku starojapońskim.

² Słowo *bungo* ma dwa znaczenia. Pierwsze wskazuje na ‘język literacki’, czyli pisany, natomiast drugie to ‘klasyczny język japoński’, który używany był mniej więcej do XIX wieku.

Język arystokracji dworskiej, który ukształtował się w epoce Heian, stał się wzorem w zakresie morfologii i leksyki dla japońszczyzny późniejszych epok. Zachowało się wiele zabytków piśmiennictwa prezentujących ówczesny język, a należą do nich takie utwory, jak na przykład *Taketori monogatari* 竹取物語 (Opowieść o zbieraczu bambusu, X w.), *Ise monogatari* 伊勢物語 (Opowieści z Ise, X w.), *Tosa nikki* 土佐日記 (Pamiętnik z Tosy, 935) Ki no Tsurayukiego oraz arcydzieła epoki – *Genji monogatari* 源氏物語 (Opowieść o księciu Genjimu, 1008) autorstwa Murasaki Shikibu 紫式部 i *Makura no sōshi* 枕草子 (Zapiski spod wezgłowie, 1000 r.) Sei Shōnagon 清少納言. Są to dzieła epickie pisane prozą, dlatego na podstawie zwłaszcza partii dialogowych (*kaiwabun* 会話文) można odtworzyć język potoczny używany w różnych sytuacjach życia codziennego. W okresie Heian powszechną formą zapisu dzieł literackich stał się alfabet sylabiczny *kana*.

Najważniejsze zmiany, jakie dokonały się w ówczesnej japońszczyźnie, dotyczą warstwy fonetycznej, leksykalnej i morfologicznej. W zakresie fonetyki upowszechniło się zjawisko upodobnień dźwiękowych zwane *onbin* 音便, dotyczące samogłosek *i* い, *u* う oraz półsamogłoski *n* ん³.

W warstwie leksykalnej japońszczyzny nastąpiło przejście słów i pojęć związanych przede wszystkim z życiem codziennym dworu (na przykład stroje, zachowania, rytuały itd.) z języka chińskiego. W zakresie składni powszechne stało się pomijanie partykuł przypadków (*ga* が, *no* の, *ni* に, *o* を) na rzecz partykuł rekcyjnych o znaczeniu emfaticznym typu *koso* こそ, *zo* ぞ, *ya* や, *ka* か czy *namu* なむ, tworzących tzw. konstrukcje *kakarimusubi* 係り結び (dosł. powiązany koniec), w których postać orzeczenia była uzależniona od konkretnej partykuły.⁴

Ważnym elementem ówczesnej japońszczyzny był ponadto bardzo rozbudowany język honoryfikacyjny, uwzględniający trzy podstawowe kierunki komunikacyjne, a mianowicie honoryfikatywność ze względu na nadawcę (*kenjōgo* 謙譲語), wyrażającą rangę i pozycję osoby mówiącej, honoryfikatywność ze względu na bohatera, wypowiedzi, (*sonkeigo* 尊敬語) pełniącą funkcję aprecjatywną oraz honoryfikatywność ze względu na odbiorcę dzieła, czyli czytelnika (*teineigo* 丁寧語).

■ Język średniowieczny

Język średniowieczny, *chūseigo* 中世語, używany był w okresach Kamakura 鎌倉 (XII–XIV w.), Muromachi 室町 (XIV–XVI w.) i Azuchi Momoyama

³ Zob. upodobnienia fonetyczne czasowników, rozdział 2.2.3. oraz upodobnienia fonetyczne przymiotników i czasowników przymiotnych, rozdział 2.5., s. 67 i 77.

⁴ Zob. partykuły rekcyjne *kakari joshi*, rozdział 6.8.3., s. 243.

安土桃山 (1573–1598). Przez ponad cztery wieki stosunkowo dużym przeobrażeniom uległy składnia i leksyka. Jedną z największych, można powiedzieć wręcz rewolucyjnych zmian, było pojawienie się partykuły *ga* w znaczeniu wykładnika pierwszego przypadku, czyli mianownika. We wcześniejszych epokach partykuła *ga* była używana głównie w konstrukcjach dzierżawczych typu *waga tsuma* 我が妻 ‘moja żona’, natomiast od okresu średniowiecznego zaczęła wskazywać przede wszystkim na podmiot w zdaniu. Miało to duże konsekwencje o charakterze syntaktycznym, ponieważ w wyniku upowszechnienia się użycia partykuły *ga* jako wykładnika podmiotu powoli zanikło stosowanie partykuł rekcyjnych w konstrukcjach *kakarimusubi*, tak popularnych w epoce starożytnej. W związku z tym zmienił się również szyk zdania pytajnego, a partykuła emfaticzno-pytajna *ka*, która w okresie Heian występowała w środku zdania, przeszła na jego koniec.

Kolejne zmiany dokonały się w zakresie fleksji, a zwłaszcza form koniugacyjnych słów posiłkowych *jodōshi* 助動詞.⁵ Zmniejszeniu uległa przede wszystkim sama ich liczba, a uproszczeniu – również koniugacje. Zmiany dokonały się również w paradygmacie czasownika *ari* ‘być’, ‘istnieć’, który z koniugacji nieregularnej stał się czasownikiem odmiany regularnej.

W warstwie leksykalnej do powszechnego użycia weszło słownictwo przejęte z języka chińskiego (związane przede wszystkim z buddyzmem). Ówczesne teksty literackie, takie jak chociażby opowieści wojenne *gunki monogatari* 軍記物語, tworzone były w stylu zwanym *wakan konkōbuntai* 和漢混交文体, który stanowił połączenie eleganckiej japońszczyzny okresu dworskiego z chińszczyzną (*kanbun* 漢文).

■ Język nowożytny

Język nowożytny *kindaigo* 近代語, który używany był w okresie Edo 江戸 (1603–1868), stanowi kolejny etap rozwoju klasycznej japońszczyzny, będący niejako pomostem pomiędzy językiem dawnym a współczesnym. Bardzo wyraźnie zaznaczył się wówczas podział na dialekt rejonu Kamigata, czyli miast Kioto i Osaki, oraz dialekt Edo – miasta sioguna (dzisiejsze Tokio).

Zmiany, jakie dokonały się w tym czasie, dotyczyły wszystkich warstw języka. W zakresie fonetyki ujednoczeniu uległ zapis połączeń głosek *ji* oraz *zu* do じ i ず, wcześniej zapisywanych w zależności od wymowy じ lub ぢ i づ lub ず. Pojawiły się również w użyciu samogłoski długie, takie jak: *ā* ああ, *ii* いい, *ū* うう, *ē* ええ, *ō* おお.

W warstwie morfologicznej zmiany dotyczyły form koniugacyjnych czasowników i przymiotników, które w wyniku uproszczenia zbliżyły się do

⁵ Zob. słowa posiłkowe *jodōshi*, rozdział 3, s. 93–156.

odmian współczesnych. Koniugacje czasowników tzw. samogłoskowych górno i dolnoszczęblowych, dwusamogłoskowych (*kami nidan* 上二段, *shimo nidan* 下二段)⁶ zostały zastąpione przez koniugację jednosamogłoskową (*ichidan katsuyō* 一段活用). Nieregularne czasowniki *shinu* 死ぬ ‘umierać’ i *inu* 去る ‘umierać’, ‘odchodzić’, wcześniej należące do koniugacji zwanej *nahen* な変, stały się czasownikami regularnej odmiany czterosamogłoskowej *yodan* 四段. W paradygmacie koniugacyjnym zanikła postać *izenkei* 已然形, zastąpiona przez postać *kateikei* 仮定形, czyli tzw. formę hipotetyczną⁷.

W okresie Edo wykształciło się ponadto nowe słowo posiłkowe o znaczeniu honoryfikatywnym *teineigo*, a mianowicie *masu* ます, będące dzisiaj w powszechnym użyciu. *Masu* wywodzi się od czasownika *marasuru* まする (‘robić’, ‘wręczać’), którego pierwotna postać *mairasu* 参らす (‘wręczać’, ‘dawać’), używana była jeszcze w okresie Heian. W średniowieczu *mairasuru*, czyli postać atrybutywna czasownika *mairasu*, przekształciła się w *marasuru* i z czasem stała się postacią finalną nowego czasownika oznaczającego ‘wręczać, dawać coś osobie wyżej postawionej’. Również pierwotne przyporządkowanie koniugacyjne (koniugacja dolnoszczęblowa dwusamogłoskowa *shimonidan*) uległo zmianie i nowy czasownik *marasuru* zaczął być odmieniany według nieregularnej koniugacji *sahen*. W okresie Edo czasownik *marasuru* zamienił się najpierw w *massuru* まっする, aby przyjąć następnie obecną postać *masu*.

W warstwie leksykalnej można dostrzec wyraźne różnice pomiędzy językiem klasy rządzącej a językiem mieszczan. Otóż samuraje jako klasa rządząca posługiwali się językiem klasycznym, używali wyrażen i słownictwa pochodzących z języka dworu cesarskiego, podczas gdy język mieszczan bliższy był japońszczyźnie potocznej. Pisarze mieszczańscy, między innymi Ihara Saikaku 井原西鶴 (1642–1693) czy Ejima Kiseki 江島其磧 (1666–1735), opisujący w swoich utworach życie codzienne własnej klasy, posługiwali się stylem zwanym *gazoku setchū* 雅俗折衷 będącym połączeniem „poprawnej i eleganckiej” japońszczyzny z językiem potocznym, rubasnym, niekiedy wręcz wulgarnym.

1.1.1. Przykłady użycia języka klasycznego we współczesnej japońszczyźnie

O kształtowaniu się współczesnej japońszczyzny *gendaigo* 現代語 możemy mówić od początku okresu Meiji 明治 (1868–1912), kiedy władze, dokonując wielu reform i zmian mających unowocześnić Japonię, jednym z głównych celów swojej polityki uczyniły wprowadzenie powszechnej edukacji dla wszystkich

⁶ Zob. koniugacje czasowników i przymiotników, rozdział 2.2. i 2.3., s. 59 i 70.

⁷ Zob. wyjściowe postacie *kei* wyrazów z grupy *yōgen*, rozdział 1.6., s. 50.

warstw społecznych. Zdaniem nowych władz, Japonia, wcześniej podzielona na księstwa feudalne (*han* 藩), w których używane były lokalne dialekty, bez wprowadzenia jednolitego systemu edukacji nie miałyby szans doścignąć państw zachodnich. Warunkiem powodzenia nowego systemu kształcenia było przyjęcie wspólnego dla wszystkich regionów Japonii języka. Władze zdecydowały, że nauczanie w szkołach prowadzone będzie w języku japońskim, a za standardowy (*hyōjungo* 標準語) uznany dialekt tokijski. W ramach polityki ujednolicenia i zrównywania języka pisanego i mówionego (*genbun itchi* 原文一致) w tekstach pisanych zaczęto używać języka bliskiego standardowi mówionemu, czyli współczesnej japońszczyźnie⁸.

We współczesnym języku japońskim, który wyróżnia się wielosystemowością leksykalno-morfologiczną, starojapoński stanowi odrębny podsystem – klasycznojapoński. Funkcjonuje on obok podsystemu rodzimego (związanego ze słownictwem rodzimym *wago* 和語), sinojapońskiego (związanego ze słownictwem pochodzenia chińskiego *kango* 漢語) i podsystemu anglojapońskiego⁹. Podsystem klasycznojapoński pojawia się we współczesnej japońszczyźnie w postaci szczątkowej, głównie w przysłowiach, sentencjach, aforyzmach oraz zwrotach i wyrażeniach frazeologicznych.

Wybrane przykłady

Przysłowia, sentencje, aforyzmy

初心忘るべからず *Shoshin wasurubekarazu*

‘nie wolno zapominać o czasach, kiedy było się początkującym’

Odpowiednik polskiego przysłowia *Zapomniał wół, jak cielęciem był*

* *wasuru* starojapońska postać współczesnego czasownika *wasureru* ‘zapominać’; *bekarazu* ‘nie wolno’ – połączenie dwóch słów posiłkowych *beshi* (powinność) i *zu* (negacja)

天高く馬肥ゆる秋 *Ten takaku uma koyuru aki*

‘Pod jasnym niebem i koń na pastwisku nasyci się jesienną pogodą.’

Znaczenie: pochwała piękna jesiennej pogody

* *takaku* starojapońska postać konektywna współczesnego przymiotnika *takai* ‘wysoki’; *koyuru* starojapońska postać współczesnego czasownika *koeru* ‘tyć’, ‘przybierać na wadze’, ‘sycić się’

⁸ Styl *genbun itchi* został zapoczątkowany w literaturze japońskiej przez takich twórców jak Futabatei Shimei (1864–1909) czy Yamada Bimyō (1868–1910). Futabatei Shimei wydał nawet pamiętnik zatytułowany *Waga genbun itchi no ki* (Mój pamiętnik pisany w stylu potocznym).

⁹ Więcej na temat wielosystemowości gramatycznej współczesnego języka japońskiego zob. Romuald Huszcza, Maho Ikushima, Jan Majewski, *Typologiczne aspekty opisu języka japońskiego* w: *Gramatyka japońska, podręcznik z ćwiczeniami*, t. 1, Wydawnictwo UJ, Kraków 2003, s. 115–128.

芸は身を助く *Gei wa mi o tasuku*

‘sztuka może uratować życie’

Znaczenie: sztuką można zarobić na życie, kiedy popadnie się w biedę

* *tasuku* starojapońska postać współczesnego czasownika *tasukeru* ‘pomagać’

待てば海路の日和あり *Mateba umiji no hiyori ari*

‘jeśli się zaczeka, to i na morzu nastanie piękny dzień’

Odpowiednik polskiego przysłowia *Cierpliwość popłaca*

* *mateba* starojapońska postać współczesnego czasownika *matsu* ‘czekać’ w połączeniu z partykulą *ba*; *ari* starojapońska postać współczesnego czasownika *aru* ‘być, istnieć’

壁に耳あり障子に目あり *Kabe ni mimi ari, shōji ni me ari*

‘ściany mają uszy, a żaluzje oczy’

Odpowiednik polskiego przysłowia *Ściany mają uszy*

* *ari* starojapońska postać współczesnego czasownika *aru* ‘być, istnieć’

親しき仲にも礼儀あり *Shitashiki naka ni mo reigi ari*

‘również przyjaciół obowiązują zasady’

* *shitashiki* starojapońska postać atrybutywna współczesnego przymiotnika *shitashii* ‘bliski, zażyły’; *ari* starojapońska postać współczesnego czasownika *aru* ‘być, istnieć’

時は金なり *Toki wa kane nari*

‘czas to pieniądz’

* *nari* starojapoński odpowiednik współczesnej spójki *de aru* ‘być, istnieć’

情けは人の為ならず *Nasake wa hito no tame narazu*

‘każdy dobry uczynek obróci się na twoją korzyść’ (dosł. „nie będzie z korzyścią dla innych, tylko dla ciebie”)

* *narazu* starojapoński ekwiwalent spójki *de aru* połączony ze słowem posiłkowym *zu* oznaczającym negację.

終わりよければすべてよし *Owari yokereba subete yoshi*

‘jeśli koniec jest dobry, to i wszystko jest dobre’

Znaczenie: koniec wieńczy dzieło

* *yokereba*, *yoshi* starojapońska postać współczesnego przymiotnika *yoi* ‘dobry’

始めに言葉ありき *Hajime ni kotoba ariki*

‘na początku było słowo’

* *ariki* starojapońska postać współczesnego czasownika *aru* ‘być, istnieć’ połączona ze słowem posiłkowym *ki* oznaczającym czas przeszły

論語読の論語知らず *Rongo yomi no rongo shirazu*

‘ktoś, kto nie zna świętych ksiąg, choć je przejrzał’

Znaczenie: oceniać rzeczy wyłącznie po pozorach (ich warstwie zewnętrznej).

* *zu* starojapońskie słowo posiłkowe oznaczający negację

聞くは一時の恥聞かぬは一生の恥 *Kiku wa ittoki no haji, kikanu wa issō no haji*

‘Zapytać – wstyd przez chwilę, nie zapytać – wstyd przez całe życie.’

* *nu* postać atrybutywna słowa posiłkowego *zu* oznaczającego negację

好きこそ物の上手なれ *Suki koso no mono no jōzu nare*

‘stajesz się dobry w tym, co lubisz.’

* *koso*.....*nare* konstrukcja *kakarimusubi* (powiązany koniec) partykuła *koso* modyfikuje orzeczenie na końcu zdania, wymuszając postać *izenkei*. Słowo *nari* to starojapoński odpowiednik współczesnej spójki *de aru* ‘być, istnieć’

Konstrukcje gramatyczne

Formy koniugacyjne

遅かれ早かれ *Osokare hayakare*

‘Prędzej czy później’

* *osokare*, *hayakare* starojapońskie formy koniugacyjne (postać rozkazująca) współczesnych przymiotników *hayai* ‘szybki’ i *osoi* ‘późny’

事なかれ主義 *Koto nakareshugi*

‘najważniejsze, aby nic się nie stało, nie wydarzyło’

Znaczenie: pasywność, zachowawczość

* *nakare* starojapońska forma koniugacyjna współczesnego przymiotnika *nai* ‘nie być, nie istnieć’ (postać rozkazująca)

あるかなきかの *Aru ka naki ka no*

‘niewielki, mały, skromny’ (dosł. „nie wiadomo, czy istnieje, czy też nie”)

あるかなきかの財産 *Aru ka naki ka no zaisan*

‘niewielki majątek’

* *naki* starojapońska forma koniugacyjna współczesnego przymiotnika *nai* ‘nie być, nie istnieć’ (postać atrybutywna)

せんかたない *Senkatanai*

‘nie ma wyjścia, nic na to nie poradzę’

* *senkatanai* przymiotnik, który powstał z połączenia *sen* (lub *semu*) ‘zrobić’, ‘mieć zamiar coś zrobić’ i przymiotnika *katanashi* ‘nie istnieje sposób, nie ma metody, sposobu’

Słowa posiłkowe *jodōshi*

Forma negacji *zu*

少なからぬ金額 *Sukunakaranu* *kingaku*

‘spora [niemala] suma pieniędzy’

* *sukunakaranu* starojapońska forma koniugacyjna współczesnego przymiotnika *sukunai* ‘mało, niewiele’, połączona ze słowem posiłkowym *zu* oznaczającym negację (w postaci atrybutywnej *-nu*)

よからぬ計画 *Yokaranu* *keikaku*

‘zły, niedobry plan’

* *yokaranu* starojapońska forma koniugacyjna współczesnego przymiotnika *yoi* ‘dobry’, połączona ze słowem posiłkowym *zu* oznaczającym negację (w postaci atrybutywnej *-nu*)

見知らぬ人 *Mishiranu* *hito*

‘nieznajomy człowiek’

* *nu* postać atrybutywna słowa posiłkowego *zu* oznaczającego negację

尽きせぬ魅力 *Tsukisenu* *miryoku*

‘wieczny [niekończący się] urok’

* *nu* postać atrybutywna słowa posiłkowego *zu* oznaczającego negację

やらざるを得ない *Yarazaru* *o enai*

trzeba coś zrobić

* *zaru* rozszerzona odmiana *zari* słowa posiłkowego *zu* oznaczającego negację

Formy czasu przeszłego

~と思いきや *to omoikiya*

‘nieoczekiwanie, wbrew oczekiwaniom’

当選だと思いきや、欠点だった。 *Tōsen da to omoikiya ketten datta.*

‘Myślałem, że wygram, ale wbrew oczekiwaniom przegrałem.’

* *ki* słowo posiłkowe oznaczające czas przeszły

聞きしにまさる *Kikishi* *ni masaru*

‘wbrew oczekiwaniom, przewidywaniom, wyobrażeniom’

聞きしにまさる強さ *Kikishi* *ni masaru tsuyosa*

‘jest silniejszy niż sobie wyobrażałem’

* *shi* postać atrybutywna słowa posiłkowego *ki* oznaczającego czas przeszły

ものによりけり *Mono ni yorikeri*
 ‘zależć od, być zależnym od czegoś’

金額によりけりだ *Kingaku ni yorikeri da.*
 ‘to zależy od kwoty’

* *keri* słowo posiłkowe oznaczające czas przeszły, tutaj w znaczeniu emfaticznym

Formy trybu dokonanego

至れり尽くせり *itareri tsukuseri*
 ‘starannie, dokładnie; dołożyć wszelkich starań’

* *ri* słowo posiłkowe oznaczające dokonaność czynności lub ciągłość czynności

やんぬるかな *yannuru kana*
 ‘to już koniec; nic więcej nie da się zrobić’

* *nuru* postać atrybutywna słowa posiłkowego *nu* oznaczającego dokonaność czynności

Formy trybu oznajmującego

国会議員たる者 *Kokkaigiin taru mono*
 ‘osoba będąca posłem do parlamentu’

* *taru* postać atrybutywna słowa posiłkowego *tari* oznaczającego tryb oznajmujący, odpowiednik współczesnej spójki *de aru*.

Formy trybu przypuszczającego

さもありなん *Samo arinan*
 ‘tak jest; tak właśnie jest’

* *nan* (inaczej *namu*) konstrukcja jest połączeniem słowa posiłkowego *nu* oznaczającego tryb dokonany ze słowem posiłkowym *n* (inaczej *mu*) oznaczającym tryb przypuszczający. Tryb dokonany w połączeniu z trybem przypuszczającym wskazuje na czynność, która na pewno się wydarzy.

あらん限り *aran kagiri*
 ‘ze wszystkich sił’

あらん限りの力を出す *Aran kagiri no chikara o dasu*
 ‘dołożyć wszelkich starań’

* *n* (inaczej *mu*) słowo posiłkowe oznaczające tryb przypuszczający, a w pierwszej osobie – wolę, pragnienie

早く対策を立てるべきだ。Hayaku taisaku o tateru beki da.

‘Należy jak najszybciej przedsięwziąć środki zaradcze.’

* *beki* słowo posiłkowe będące formą trybu przypuszczającego; oznacza, że coś chyba się stanie lub powinno się stać; tutaj występuje w postaci atrybutywnej

べくして bekushite

‘coś dzieje się w sposób naturalny, przewidywalny’

起こるべくして起きた事故 okoru bekushite okita jiko

‘Jak przypuszczaliśmy, wydarzył się wypadek.’

* *beku* postać konektywna słowa posiłkowego *beshi*

べからざる bekarazaru

‘nie wolno, nie należy czegoś robić’

許すべからざる行為 yurusu bekarazaru kōi

‘czyn niewybaczalny [którego nie wolno wybaczyć]’

* *bekarazaru* konstrukcja jest połączeniem słowa posiłkowego *beshi* oznaczającego tryb przypuszczający ze słowem posiłkowym *zu* oznaczającym negację

教師にあるまじき行為 kyōshi ni aru majiki kōi

‘Zachowanie, które nie przystoi nauczycielowi.’

* *majiki* postać atrybutywna słowa posiłkowego *maji* oznaczającego negację w trybie przypuszczającym

Partykuły

作風の違いこそあれ sakufū no chigai koso are

‘Jest to różnica w stylu.’

* *koso* partykuła emfaticzna tworząca konstrukcję *kakarimusubi* (powiązany koniec), wymusza na orzeczeniu postać *izenkei*

Słowa atrybutywne *rentaishi*

然るもの saru mono

‘odpowiednie rzeczy, osoby; dobre, korzystne rzeczy’

* *saru* słowo atrybutywne o znaczeniu ‘tego typu’, ‘odpowiedni’, ‘pasujący’

さしたる被害もなく Sashitaru higai mo naku

‘nie ma większych strat’

* *sashitaru* słowo atrybutywne o znaczeniu ‘nie w takim stopniu, jak’, ‘nie aż tak’, łączy się z orzeczeniem w formie negacji

あらゆる *arayuru*

‘wszystkie możliwe, dostępne’

あらゆる手段をつくす *Arayuru shudan o tsukusu*

‘przedsięwziąć wszystkie dostępne środki’

いわゆる *iwayuru*

‘tak zwany’

いわゆる世代の断絶 *Iwayuru sedai no danzetsu*

‘tak zwana różnica pokoleń’

1.1.2. Style prozy w języku klasycznym

W języku klasycznym można wyróżnić kilka głównych stylów, w których pisane były teksty prozatorskie¹⁰.

1. Styl chiński *kanbuntai* 漢文体

Tekst w tym stylu napisany był wyłącznie znakami chińskimi, a szyk zdania zachowywał właściwości języka chińskiego. W stylu chińskim powstawały teksty przed i w okresie Nara, a należały do nich między innymi kodeksy prawne, dokumenty państwowe i urzędowe oraz kroniki.

古天地未レ割、陰陽不レ分、渾沌如二鶏子一、溟滓而含レ牙。

日本書紀

(古に天地未だ割れず、陰陽分れざりしとき、渾沌れたること鶏子の如くして、溟滓にして牙を含めり。(wersja starojapońska)

Inishie ni ametsuchi imada wakarezu, mewo wakarezarishi toki, marokaretaru koto torinoko no gotoku shite, honoka ni shite kizashi o fufumeri.

Nihonshoki (Kronika japońska, 720)

‘Dawno temu, kiedy niebo i ziemia oraz pierwiastki żeński i męski nie były jeszcze rozdzielone, wszystko tworzyło jedną płynną masę, pozbawioną wyraźnych granic. Przypominało jajko z zarodkiem.’

¹⁰ Podział na poszczególne typy stylów za: Yamamoto Natsuhiko, *Kanbon bungobun* (Style prozy klasycznej, pełne wydanie), Bunshun bunko, Tōkyō 2003, s. 11–49.

2. Styl chiński zjaponizowany *waka kanbuntai* 和化漢文体

Tekst w tym stylu napisany był wprawdzie znakami chińskimi, ale uwzględniał już specyfikę konstrukcji gramatycznych i szyk zdania języka japońskiego. W stylu chińskim zjaponizowanym powstawały urzędowe pamiątniki, oficjalna korespondencja i zapiski w okresie Heian i Kamakura. Inne nazwy tego samego stylu to *hentai kanbun* (styl chiński zmieniony) oraz *azumakagami* 東鏡体 (styl zwierciadła wschodniego). Ten ostatni termin odnosi się do tekstów urzędowych przygotowywanych przez władze wojskowe *bakufu* w Kamakurze.

天地初發之時、於二高天原一成神名、天之御中主神。次高御産巢日神。次神産巢日神。古事記¹¹

(天地初めて發けし時、高天の原に成れる神の名は、天之御中主神。次に高御産巢日神。次に神産巢日神。(wersja starojapońska)

Amatsuchi hajimete hirakeshi toki, Takama no Hara ni nareru kami no na wa Amenominakanushi no kami. Tsugi ni Takamimusuhi no kami. Tsugi ni Kamimusuhi no kami.

Kojiki (Kojiki, czyli kronika dawnych wydarzeń, 712)

‘Duchy, które się poczęły w Przewstworze Wysokich Niebios,
Gdy niebo i ziemia dopiero się rozwijały, nazwano:
Pan Ogarniający Wszystko na Niebie,
Dalej Najwyższa Świąta Moc Życiodajna,
Dalej Boska Moc Życiodajna’¹².

3. Styl chiński odczytywany po japońsku *kanbun kundoku buntai* 漢文訓讀文体

Tekst w tym stylu napisany znakami chińskimi odczytywany był po japońsku. Końcówki gramatyczne zaznaczano często alfabetem *katakana*.

今昔、天竺人有リテ亀ヲ釣リテ持行キケリ。今昔物語

¹¹ Tekst *Kojiki* napisany został częściowo w *waka kanbun* (partie prozą), a częściowo po japońsku *man'yōgan* (partie pieśni). Natomiast wstęp autorstwa Ō no Yasumaro napisany został po chińsku.

¹² Przekład: Wiesław Kotański za: *Kojiki, czyli księga dawnych wydarzeń*, PIW, Warszawa 1986, s. 46.

Ima wa mukashi, Tenjiku ni hito arite, kame o tsurite mote arukikeri.

Konjaku monogatari (Opowieści dawne i dzisiejsze, XII w.)

‘Dawno temu w Indiach żył sobie mężczyzna. Pewnego razu złapał żółwia i zabrał go ze sobą do domu.’

4. Styl japoński *wabuntai* 和文体

Tekst napisany alfabetem *kana* po japońsku (大和言葉 *yamatokotoba*). W stylu japońskim powstawały teksty literackie w okresie Heian, przede wszystkim prywatne pamiętniki *nikki* 日記, opowieści dworskie *monogatari* 物語 i literatura eseistyczna *zuihitsu* 随筆.

ゆめよりはかなき世のなかをなげきわびしつつ、あかしくらすほどに、四月十よひにもなりぬれば、木のしたくらがりもてゆく。和泉式部日記

Yume yori hakanaki yo no naka o nagekiwabishitsutsu, akashi kurasu hodo ni, shigatsu too yoi ni mo narinureba, ki no shita kuragari mote yuku.

Izumi Shikibu nikki (Pamiętnik Izumi Shikibu, 1003)

‘Czyż miłość nie jest bardziej złudna od snu? Pograżona w bólu miałam dużo czasu, aby nad tym rozmyślać, samotnie spędzając noce i dni. Było właśnie wczesne lato, mniej więcej połowa czwartego miesiąca. Liście na drzewach rzucały już wyraźny cień.’

5. Styl mieszany japońsko-chiński *wakan konkō buntai* 和漢混交文体

Tekst w tym stylu napisany był po japońsku, ale zawierał liczne wstawki w języku chińskim, które zachowywały szyk zdania właściwy chińszczyźnie. Łączył w sobie elegancję klasycznej japońszczyzny i elokwencję chińszczyzny. W tym stylu powstawały teksty literackie japońskiego średniowiecza, a mianowicie opowieści anegdotyczne *setsuwa* 説話 i opowieści wojenne *gunki monogatari*.

祇園精舎の鐘の声、諸行無常の響きあり。娑羅双樹の花の色盛者必衰のことでありをあらはす。おごれる人も久しからず、只春の夜の夢のごとし。平家物語

Gionshōja no kane no koe, shogyōmujō no hibiki ari. Shara sōju no iro, jōshahissui no kotowari o arawasu. Ogoreru hito mo hisashikarazu, tada haru no yo no yume no gotoshi.

Heike monogatari (Opowieść o rodzie Taira, XIII w.)

‘Dźwięk dzwonu z klasztoru Gion
 echem jest niestałości wszechrzeczy,
 a barwa kwiecia drzewa *shara*
 zwiastuje nam tę prawdę,
 że cokolwiek rozkwita,
 niezawodnie sczeźnie’¹³.

6. Styl elegancki *gabuntai* 雅文体

Styl elegancki *gabuntai*, inaczej nazywany pseudoklasycznym, czyli *giko-buntai* 擬古文体, naśladuje styl klasycznych tekstów literackich z epoki Heian. Używany był w epoce Edo i wczesnym okresie Meiji przez literatów, powieściopisarzy i badaczy japońskiej kultury.

物語を読み、さる人の心をなぐさむるゆゑは、わが身と似たるさまの事をかきたるをよめば、世にはわがごとくうき身のたぐひも有けりとやう思ひて心のなぐさむ他。本居宣長 源氏物語玉の小櫛

Monogatari o yomite, saru hito no kokoro o nagusamuru yue wa, wagami to niru sama no koto o kakitaru o yomeba, yo ni wa wagagotoku ukimi no tagui mo arikeri to yō omoite kokoro no nagusamu hoka.

Motoori Norinaga *Genji monogatari tama no ogushi*
 (Opowieść o księciu Genjim, czyli mały drogocenny grzebień, 1796)

‘Dlaczego ludzie dawniej znajdowali pocieszenie w czytaniu opowieści? Sądzę, że kiedy czytamy utwory, w których możemy odnaleźć historie podobne do naszych własnych, przekonujemy się, że nie tylko nasze życie jest ulotne. I właśnie to stanowi dla nas pocieszenie.’

7. Styl *sōrō* – *sōrōbuntai* 候文体

Styl *sōrō* charakteryzował się użyciem na końcu zdania – zamiast orzeczenia imiennego *ari* ‘być’ lub innych czasowników w funkcji orzeczenia – wyrazu 候 *saurafu* (wymawiane *sōrō*) będącego formą grzecznościową *teineigo*. Czasownik pomocniczy *sōrō* dołączany był do postaci *ren’yōkei* czasowników i słów posiłkowych. Styl ten używany był od średniowiecza aż do II wojny światowej, głównie w korespondencji i tekstach urzędowych.

¹³ Przekład Wiesława Kotańskiego, za: *Dziesięć tysięcy liści, antologia*, op.cit., s. 348.

Wybrane końcówki w stylu *sōrō*

Styl <i>sōrō</i>	Czytanie	Ekwiwalent we współczesnej japońszczyźnie	Znaczenie
候	さうらふ	-です, -ます	‘być’
有之候	これありさうらふ	あります	‘być’
無之候	これなくさうらふ	ありません	‘nie ma’
御座候	ござさうらふ	ございます	‘być’ (<i>teineigo</i>)
無御座候	ござなくさうらふ	ございません	‘nie ma’
致候	いたしさうらふ	致します	‘robić’
仕候	つかまつりさうらふ	いたします	‘robić’
不致候	いたさずさうらふ	致しません	‘nie robić’
不仕候	つかまつらずさうらふ	いたしません	‘nie robić’
致居候	いたしをりさうらふ	致しております	‘robić, być w trakcie robienia’
致度存候	いたしくぞんじさうらふ	致したいと思います	‘myślę, że jest’
致間敷候	いたすまじくさうらふ	致さないつもりです, ..してはなりません	‘nie zamierza robić’
可被成下候	なしくくださるべくさうらふ	なさって下さい	‘proszę zrobić’
相成候	あひなりさうらふ	なります, なりました	‘dzieje się, stało się’
相成申候	あひなりまうしさうらふ	なります, なりました	‘dzieje się, stało się’
可相成候	あひなるべくさうらふ	なるでしょう	‘chyba się stanie’
相願候	あひねがいさうらふ	願います	‘proszę coś dla mnie zrobić’
申候	まうしさうらふ	申します	‘mówić’
申上候	まうしあげさうらふ	申し上げます	‘mówić’
候得共	さうらへども	-ではありますが	‘choć nie jest’
候処(候所)	さうらふところ	-ですが	jest, ale
候八八	さうらはば	-でありますなら	‘skoro jest, jeśli jest’
候得者	さうらへば	-でありますので	‘ponieważ jest’
候間	さうらふあひだ	-ますので	‘ponieważ jest’
候由	さうらふよし	-であるそうです	‘podobno jest’
候哉	さうらふや	-でしょうか	‘czy jest’

我等共、只今無事に天気も宜しく、都合よく着京致し候間、御安心賜はる可候。
本居宣長、書簡

Warera tomo, tadaima buji ni tenki mo yoroshiku, tsugō yoku chakukyau (wymawiane *chakukyō*) *itashisaurafu* (wymawiane *sōrō*) *ahida* (wymawiane *aida*), *goanshin tamaharu* (wymawiane *tamawaru*) *bekusaurafu* (wymawiane *sōrō*).

Motoori Norinaga, *Shokan* (Listy)

‘U mnie wszystko w porządku. Ponieważ ostatnio czuję się dobrze, a i pogoda jest ładna, kiedy będę miał okazję przybyć do stolicy, pragnę spotkać się z Panem i zapytać o zdrowie.’